

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто поліфункціональність розвитку сільських територій за видами економічної діяльності, провідними з яких в умовах Карпатського регіону є сільське і лісове господарство та рибальство, а також переробна промисловість, зокрема виробництво харчових продуктів, напоїв. Проаналізовано конкурентні переваги Закарпаття у вирощуванні сільськогосподарської продукції, роль сіножатей, полонин, а також лісового середовища у виробництві екологічно чистої рослинницької й тваринницької продукції.

Ключові слова: сільські території, поліфункціональність, види економічної діяльності, вирощування сільськогосподарської продукції.

I. Вступ. Сільські території є органічною частиною природного середовища. Їхнє функціонування неможливе без використання тих чи інших природних ресурсів, у тому числі земель сільсько- та лісгосподарського призначення, а також водних ресурсів. Природокористування можна розглядати як процес господарської діяльності людини, що служить задоволенню потреб населення, зокрема сільського.

Сільські території є поліфункціональними утвореннями, а тому в нових соціально-економічних умовах вони відіграють усе більшу роль у продовольчому забезпеченні. Його основою в будь-якій країні є провідні види економічної діяльності, що в умовах Закарпатської області належать до агро-, ліспромислового комплексів та інших, пов'язаних із ними.

Тенденціям розвитку сільських територій в напрямку виробництва продовольчої продукції присвячені наукові праці економістів-аграрників та лісівників. Серед них І. Ф. Баланюк, А. В. Балян, В. Х. Брус, В. І. Власов, В. М. Геєць, В. П. Мікловда, П. Т. Саблук, В. М. Трегобчук, В. В. Юрчишин та ін. Однак проблеми поліфункціональності розвитку сільських територій через призму видів економічної діяльності на рівні регіону, розкрито недостатньо.

II. Постановка завдання. Дослідження має на меті розгляд особливостей розвитку сільських територій регіону в контексті поліфункціональності вирощування аграрної продукції за видами економічної діяльності. Сільська місцевість є провідною у вирощуванні аграрної продукції, тут також зосереджені лісові ресурси Українських Карпат. Передусім це стосується Закарпатської області.

III. Результати. Сільські території є поліфункціональними утвореннями, що зумовлено складністю їх внутрішньої структури та різноманітним за своєю природою ресурсним потенціалом. Як зазначено в окремих наукових виданнях, обґрунтуванню поліфункціональності розвитку сільських територій перешкоджає вузькогалузевий підхід до визначення його сутності виключно сільськогосподарською діяльністю. Деякі економісти, ігноруючи різницю між сільським господарством як галуззю, агропродовольчим комплексом як міжгалузевим об'єднанням та сільськими територіями, як складним функціональним просторовим утворенням, удалися до підміни таких понять, а також необґрунтованого перерозподілу їх функцій [1, с. 194].

Зауважимо, що поліфункціональністю характеризуються всі види економічної діяльності. Секція А – сільське господарство, мисливство, лісове господарство [6, с. 14] – охоплює рослинництво, тваринництво, лісівництво, лісозаготівлю, заготівлю лісових дикорослих продуктів та продукції розведення, мисливства, чи відлову тварин у природному середовищі. Це, зокрема, стосується й класу 01.11 – вирощування зернових та технічних культур для продовольчого споживання, (на корм, насіння); вирощування картоплі для продовольчого споживання, технічних цілей, на насіння; вирощування однорічних і багаторічних трав на зелений корм, випас, сіно, сінаж, і силос; вирощування кормових коренеплодів; вирощування лікарських однорічних і багаторічних трав янистих напівчагарникових, ліано- та деревоподібних культур тощо.

Клас 01.13 – вирощування фруктів, ягід, горіхів, культур для виробництва напоїв і прянощів, який також охоплює низку видів економічної діяльності, в тому числі вирощування винограду, чаю; збирання дикорослих фруктів та ягід. Такою багатогранністю характеризується й клас 02.01 – лісівництво, лісове господарство, зокрема, такі види економічної діяльності, як вирощування будівельного лісу; вирощування різдвяних ялинок; лісозаготівля, рубання лісу; виробництво ділової деревини, рослинних матеріалів для плетіння та ін. Багатофункціональність видів економічної діяльності притаманне й іншим секціям за класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД). Передусім це стосується секції D – переробна промисловість, у якій особливо важлива роль належить класам: 15.11 – виробництво м'яса; 15.12 – виробництво м'яса свійської птиці та кролів; 15.13 – виробництво м'ясних продуктів; 15.20 – виробництво рибних продуктів; 15.31 – переробка та консервування картоплі; 15.32 – виробництво фруктових та овочевих соків; 15.51 – переробка молока та виробництво сиру; 15.61 – виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості; 15.71 – виробництво готових кормів для тварин та ін.

Автор статті підтримує позицію науковців щодо поліфункціональності сільських територій України, зокрема Закарпатської області, не тільки в галузевому аспекті, але й за видами економічної діяльності. Водночас окремі дослідники [2, с. 121-157] обстоюють теорію монофункціональності сільських територій і акцентують увагу на сільському господарстві, а не на розвитку села в цілому. О. І. Павлов [1, с. 194] вважає, що поняття „сільське господарство” розкриває сферу виробництва, пов'язану з біологічними процесами, що є наслідком використання сільськогосподарських земель. На його думку, сільське господарство – це галузь, що виробляє сільськогосподарську продукцію. Орієнтуючись на класифікацію видів економічної діяльності, автор статті обстоює позицію, що основою діяльності аграрних підприємств сільської місцевості є передусім вирощування сільськогосподарської продукції, яка на основі міжгалузевих зв'язків переробляється на підприємствах секції D – переробна промисловість, підсекції DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а також секції DB – текстильне виробництво й DC – виробництво шкіри, виробів зі

шкіри та інших матеріалів, які в основному зосереджені в міській місцевості.

Науковці Всеросійського інституту аграрних проблем та інформатики, окреслили такі функції сільських територій [3, с. 86-93]: виробнича, соціально-демографічна, культурна, природоохоронна, рекреаційна, просторово-комунікаційна, соціального контролю над територією. Функціональність сільських територіальних утворень ними не обмежується, враховуючи потенційні ресурси, зокрема інших секцій видів економічної діяльності. Навіть в умовах малоземелля, передусім дефіциту орних земель, аграрний сектор Закарпатської області відіграє важливу роль у виробництві основних видів сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Показники табл. 1 свідчать, що в умовах трансформації аграрного сектору регіону основними товаровиробниками сільськогосподарської продукції стали господарства населення, тоді як сільськогосподарських підприємствах виробництво багатьох видів продукції має тенденцію до скорочення:

- у 2006-2009 рр., порівняно з періодом 1991-1995 рр. господарства населення збільшили виробництво зернових у 3,6 рази, картоплі – у 2,2, овочів – у 2,9, м'яса – в 1,2, молока – в 1,5, а яєць – в 1,5 рази. Водночас частка сільськогосподарських підприємств значно менша, оскільки за аналізований період багатократно скоротилось виробництво зернових;

- у 2006-2009 рр. господарства населення виробили від 95 до 98 % аналізованих видів продукції (за винятком зернових, частка яких становила 78,1 % в господарствах усіх категорій).

Отже виробничий потенціал аналізованих видів сільськогосподарської продукції має тенденцію до розширеного відтворення, але за окремими видами, зокрема, у виробництві м'яса, плодів і ягід ще не досягнуто рівня 1991-1995 рр.

Можливості розширеного виробництва сільськогосподарської продукції в регіоні обмежені, внаслідок малоземелля, а тому зайняти гідне місце в конкурентній боротьбі на продовольчому ринку України регіон може за рахунок вирощування екологічно чистої продукції, попит на яку, особливо в країнах Західної Європи, необмежений. Важливою передумовою розширення асортименту продовольчої продукції, передусім м'ясної, є наявність значних площ екологічно чистих полонин і сіножа-

Таблиця 1

Динаміка середньорічного виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Закарпатській області протягом 1991-2009 рр. за категоріями господарств
(тис. тонн)

Види продукції	Код КВЕД (групи, під-класи)	Періоди, роки								2006-2009, %:		
		1991-1995 (базові)	1996-2000	2001-2005	2006	2007	2008	2009	2006-2009	1991-1995 (базові)	1996-2000	2001-2005
<i>Господарства всіх категорій</i>												
Рослинництво	01.1											
Зерно*	01.11.0	229,4	196,3	285,5	286,7	301,2	316,4	301,7	301,5	131,4	153,6	105,6
Картопля	01.11.0	293,9	387,2	527,0	565,0	588,6	575,7	611,0	585,0	199,0	151,1	111,0
Овочі**	01.12.0	110,8	109,2	204,5	226,5	235,0	239,5	244,2	236,3	213,3	216,4	115,6
Плоди та ягоди	01.13.0	143,7	113,8	101,8	63,0	63,6	83,8	94,0	76,1	53,0	66,9	74,7
Тваринництво	01.2											
М'ясо***	15.11.0	54,3	46,3	45,1	45,0	48,7	50,6	50,3	48,7	89,7	105,2	108,0
Молоко	15.51.0	352,5	358,7	397,7	395,3	396,5	393,9	385,2	392,7	111,4	109,5	98,7
Яйця, млн. шт.	01.24.0	238,6	250,2	285,7	289,6	289,0	293,6	300,2	293,1	122,8	117,1	102,6
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>												
Рослинництво	01.1											
Зерно*	01.11.0	164,8	89,8	79,6	58,3	69,1	75,5	61,3	66,1	40,1	73,6	83,0
Картопля	01.11.0	38,3	4,7	13,2	8,3	9,9	11,0	9,7	9,7	25,3	206,4	73,4
Овочі	01.12.0	29,8	5,2	6,1	4,0	3,5	5,4	5,7	4,7	15,8	90,4	77,0
Плоди та ягоди	01.13.0	33,8	11,2	11,0	5,5	0,6	5,1	4,0	3,8	11,2	33,9	34,5
Тваринництво	01.2											
М'ясо	15.11.0	16,2	3,8	1,6	1,7	2,1	3,2	3,6	2,7	16,7	71,1	168,7
Молоко	15.51.0	91,4	23,8	9,9	7,2	6,6	5,7	6,5	6,5	7,1	27,3	65,6
Яйця, млн. шт.	01.24.0	40,6	30,7	0,8	3,3	3,5	4,7	3,4	3,7	9,1	12,0	462,5
<i>Господарства населення</i>												
Рослинництво	01.1											
Зерно*	01.11.0	64,6	106,5	205,9	228,4	232,1	240,9	240,4	235,5	364,6	221,1	114,4
Картопля	01.11.0	255,6	382,5	513,8	556,7	578,7	564,7	601,3	575,3	225,1	150,4	112,0
Овочі	01.12.0	81,0	104,0	198,4	222,5	231,5	234,1	238,5	231,6	285,9	222,7	116,7
Плоди та ягоди	01.13.0	109,9	102,6	90,8	57,5	63,0	78,7	90,0	72,3	65,8	70,5	79,6
Тваринництво	01.2											
М'ясо	15.11.0	38,1	42,5	43,5	43,3	46,6	47,4	46,7	46,0	120,7	108,2	105,7
Молоко	15.51.0	261,1	334,9	387,8	388,1	389,9	388,2	378,7	386,2	147,9	115,3	97,6
Яйця, млн. шт.	01.24.0	198,0	219,5	284,9	286,3	285,5	288,9	296,8	289,4	146,2	131,8	101,6
<i>Господарства населення, % від господарств всіх категорій</i>												
Рослинництво	01.1											
Зерно*	01.11.0	28,2	54,2	72,1	79,7	77,1	76,1	79,7	78,1	x	x	X
Картопля	01.11.0	87,0	98,8	97,5	98,5	98,3	98,1	98,4	98,3	x	x	X
Овочі	01.12.0	73,1	95,2	87,0	98,2	98,5	97,7	97,7	98,0	x	x	X
Плоди та ягоди	01.13.0	76,5	90,1	89,2	65,3	74,1	74,8	95,7	95,0	x	x	X
Тваринництво	01.2											
М'ясо	15.11.0	70,2	91,8	96,4	96,2	95,7	93,7	92,8	94,5	x	x	X
Молоко	15.51.0	74,1	93,4	97,5	98,2	98,3	98,5	98,3	98,3	x	x	X
Яйця, млн. шт.	01.24.0	83,0	87,7	99,7	98,8	98,8	98,4	98,8	98,7	x	x	x

Розраховано за джерелами: [4, с. 74; 5, с. 114, 115, 133, 125, 126].

* Зернові та зернобобові культури (включно з кукурудзою). ** Овочі (без насінників). *** М'ясо (в забійній вазі).

тей регіону, а також раціональна заготівля продукції побічного користування лісовими ресурсами (лісові гриби, дикорослі ягоди, фрукти, березовий і кленовий соки та мед), оскільки частка лісів та лісовкритих площ становить

більше 56 % від загальної площі території області.

IV. Висновки. Сільські території є поліфункціональними утвореннями із складною внутрішньою структурою, різноманітним ресурс-

ним потенціалом та значною кількістю видів економічної діяльності. Вони є органічною частиною природного середовища – їх функціонування неможливе без використання тих чи інших природних ресурсів, які в основному зосереджені в сільській місцевості.

Продовольчою базою забезпечення населення регіону є виробництво основних видів сільськогосподарської продукції, де домінуючу роль відіграють господарства населення сільської місцевості. Значні резерви нарощування виробництва продовольчої продукції в умовах Закарпатської області вбачаються у побічному лісокористуванні.

1. Павлов О. І. Сільські території України : історична трансформація парадигми управління / О. І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2006. – 360 с.

2. Бородіна О. М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність / О. М. Бородіна // Економіка і прогнозування. – 2006. № 1. – С 121-157.

3. Петриков А. В. Устойчивость сельского развития. А. В. Петриков // Экономист. 2006. № 7 – С. 86-93.

4. Мікловда В. П. Агропромислове виробництво регіону в умовах ринкових трансформацій / В. П. Мікловда, М. В. Газуда. Ужгород : Ліра, 2008. 224 с.

5. Статистичний щорічник Закарпаття за 2009. Ужгород / Головне управління статистики у Закарпатській області, 2010. 543 с.

6. Класифікація видів економічної діяльності (NACE, Rev. 1.1 2002) ДК009:2005, затверджено наказом Держкомстату від 26 грудня 2005 р. № 375, прийнято наказом Держспоживстандарту України від 26 грудня 2005 р. № 375/Класифікація видів економічної діяльності. К., 2006. 191 с.

In this article polyfunctionality rural development by sector, leading to them in the Carpathian region of Ukraine is the agriculture, forestry and fishing and processing industries, including food processing, beverages. Analyzed the competitive advantages of Transcarpathia in growing agricultural products and the role of hayfields, meadows and forest environment in the production of environmentally friendly crop and livestock production.

УДК 330.837

Левін П.Б

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Визначено сучасні течії інституціональної теорії, структуровано її методологічні положення, обґрунтовано зв'язок механізму функціонування галузей соціальної інфраструктури з принципами класичного інституціоналізму, показано основні напрями його розвитку.

Ключові слова: класичний інституціоналізм, неоінституціоналізм, соціальна інфраструктура, механізм функціонування галузей соціальної інфраструктури, гуманізація, соціальна справедливість.

І. Вступ. Протягом всього трансформаційного періоду розвиток соціальної інфраструктури декларується як одне з першочергових завдань державної стратегії реформ. Проте його вирішення не задовольняє суспільство. Відтворення людського капіталу утруднюється через нестачу коштів і погіршення співвідношення між джерелами фінансування галузей соціальної інфраструктури. У зв'язку з цим постановка у голову кута теоретичного імперативу, навколо якого формуються адекватний йому еко-

номічний механізм соціальної інфраструктури, є нагальною необхідністю.

Актуальність такої постановки питання посилюється недостатньою методологічною розробкою проблеми функціонування соціальної інфраструктури в сучасних умовах. Фактично відсутнє розуміння зв'язку соціальної економіки з сучасними теоретичними течіями, які активно використовуються при розробці макроекономічних і прикладних проблем. Спостерігається стихійне пристосування економічної діяльності галузей соціальної інфраструктури до умов, що диктуються сучасною стадією економічного розвитку суспільства.

Вибір інституціонального напрямку у якості методологічної основи дослідження соціальної інфраструктури пояснюється тим, що інституціоналізм у певному сенсі є альтернативою неокласичного напрямку економічної теорії, за яким проголошується принцип саморегулювання економіки. Проблемам інституціоналізму присвячені праці європейських вчених – Т. Веблена, Дж. Коммонса Г. К. Мюрдала, Д. Нортонна, Дж. Скота, Т. Шульца та інших; в Росії –